

RECENZE A REFERÁTY

J. Bouzek—M. Buchvaldek—L. Košnar—I. Pavlů—K. Sklenář—J. Sláma—E. Strouhal—S. Venel: *Nástin evropského pravěku*. Praehistorica IX, Praha 1982, 195 stran, 75 obr. v textu, 24 tabulek, 25 map.

Nejnovější verze studijních materiálů pro posluchače historických oborů univerzitního směru (srov. předmluvu, str. 5) z pera předních pražských autorů, soustředěných kolem oddělení prehistorie katedry obecných dějin a pravěku FF UK, navazuje na dřívější texty, jmenovitě *Evropský pravěk* (J. Filip a kol., Praha 1962) a skriptum *Přehled pravěku světa I, II* (Praha 1976); z této kategorie prací však nelze vyloučit ani příslušné pasáže z *Dvoudílné učebnice Dějiny pravěku a starověku* (ed. J. Pečírka, Praha 1979) a *Archeologický atlas Evropy a Československa* (Praha 1979). Vysokoškolským studentům a jiným zájemcům se tak dostává v poměrně krátké době do rukou několik materiálů, které mají sloužit k informaci o nejstarších lidských dějinách. Nová publikace je velmi dobře vybavena (sympatický formát edice Praehistorica, křídový papír, kvalitní obrazový materiál; některé reprodukce fotografií, např. tab. X, XI, mohly být za daných okolností provedeny kvalitněji), má přitažlivý přebal, a tak po ní jistě sáhnou se vši dychtivostí nejen studenti-archeologové a historikové, ale i početní interesenti z řad různých generací doma i v zahraničí. Nicméně kniha musí být posuzována v prvé řadě z hlediska jejího didaktického poslání, pro něž je určena především.

Záměr autorů cílil k podání historického toku událostí v pravěké Evropě od počátků lidské historie (prehistorie) až po raný středověk. Archeologická stránka je záměrně potlačena a je ponecháno mluvě obrázků, fotografií a map (vždy s bohatým vysvětlujícím textem), aby tuto složku vyplnila. Opomenuta nezustala ani metodologická úvodní kapitola, ani krátký přehled „dějin bádání“ (tento termín zní příliš archaicky a nahradil bych jej jakýmkoli jiným názvem), ani partie o přírodním prostředí. Přehlednou statí o původu a vývoji člověka (ze všech výše uvedených materiálů se mi zdá tato verze antropogeneze — jako studijní materiál — nejvhodnější) se pak přechází k souvislému vylíčení dějin pravěku od paleolitu a mezolitu po raný středověk (končí se zhruba 10. stoletím n. l.), a to v rámci tradičních archeologických period. Na závěr je připojen tematický výběr literatury, přehled hlavních evropských archeologických časopisů, je pojednáno o organizaci archeologické práce v ČSSR (včetně seznamu a adres hlavních pracovišť), a 25 jednotně provedených map podává základní přehled o rozložení archeologických kultur jednotlivých úseků pravěku (resp. uzlových bodů jednotlivých těchto úseků). Závěrečný jmenný a předmětový rejstřík slouží k snazší orientaci v celé práci.

Text knihy je čtivý, jasný, srozumitelný (projevila se tu zřejmě dlouholetá pedagogická zkušenost většiny autorů) a až podivuhodně jednotný, bereme-li v úvahu poměrně početný autorský kolektiv; patrně se tu pozitivně promítá celková redakční práce M. Buchvaldka a J. Slámy. Obsahová stránka není nikterak předimenzována nadměr-

ným množstvím faktů, záměr neodchýlit se od čistě historického pohledu vede někdy k přílišnému zobečňování látky. K tomu ovšem nutně muselo dojít, chtěl-li být dodržen záměr rovnoměrné informovanosti o událostech na celém kontinentu. „Uřdit středoevropské hledisko“ (str. 5) tu, myslím, není na závadu. Spíše by bylo možno toto zaměření na centrum Evropy ještě akcentovat.

Zde ovšem stojíme před zásadní koncepcí ani ne tak recenzovaného díla, jako spíše látky pro 1. ročník studia historie (jednosemestrový kurs: 2 hodiny přednášek a 1 hodina prosemináře týdně). V „Dějínách pravěku“ by posluchači měli být nepochybně informováni o vývoji společnosti v širším než regionálním měřítku (v měřítku celosvětovém je to vyloučeno), ale domácí pravěk bych přece jen poněkud preferoval, již proto, že budoucí učitelé a profesori dějepisu by měli šířit mezi nastupujícími generacemi socialistické společnosti konkrétní vztah k našemu pravěku i jeho památkám, s nimiž se budou dostávat do kontaktu. V daném relativně velmi krátkém čase pak nelze stihnout obojí: informaci o celém evropském pravěku i přehled českého a slovenského vývoje. Na základě vlastních dlouholetých zkušeností, konfrontovaných i s výukou pravěku na jiných fakultách (jmenovitě na FF UP v Olomouci), docházím k „pyramidální“ variantě výuky: látku postupně zužuji od celosvětového pohledu na počátky lidské společnosti až po středoevropský terén raného středověku (neostýchal bych se hovořit přímo o době staroslovanské, slovanské archeologii atd.), přičemž pravěk ČSSR záměrně zdůrazňuji (v tomto duchu jsou koncipována také skripta Dějiny pravěku I, II, Brno 1979, 1982, která v literárních výběrech recenzované knihy nejsou vůbec uvedena). Evropský přehled tak tvoří vždy jen obsažnější úvod k pravěkým dějinám vlastního území. Posluchači historie tak sice nedovedou identifikovat a zařadit památky např. romanellienu, montclusienu, šanídár-karím-šáhirske kultury, kultur Namazga, Zambujal apod. (tyto kultury dovedou stěží citovat doktorandi archeologie, konající rigorózní zkoušky obvykle z předmětu „Dějiny pravěku ČSSR“), ale na druhé straně vědí více např. o světově významném mladém paleolitu Moravy a západního Slovenska (znají i lokality jako Šipka, Předmostí, Moravany nad Váhom), o známé jevišovické stratigrafii eneolitu respektované dodnes i v zahraničí, o únětických pohřebištích se skrčenými kostrami, s nimiž se i prostý divák setkává v osídlené krajině na katastru téměř každé obce, o prvních urbanizujících centrech konce starší doby bronzové, o slezské a platěnické fázi vývoje lužického lidu, o bylanské kultuře s knížecími pohřby na vozech, o legendárním nálezu z Býčí skály na Moravě, seznámí se s existencí ještě i jiných keltských oppid než jen se Žávisť a Stradonicemi, zvl. také s oppidy na Moravě a Slovensku, se jmény alespoň českých keltských kmenů atd. Nemohu se ubránit pocitu, že také vlastní slovanské kultuře na území ČSSR není v knize popráno náležitě místo: osady a pohřebiště pražského typu stěží zastoupí jediná lokalita (Břežno u Loun; uvedeny měly být přinejmenším ještě alespoň Přítulky), čtenář se nedoví nic o jiho-slovenských avarsko-slovanských pohřebištích, nic o předvelkomoravských hradisech a poměrně málo o vlastních hradech Velké Moravy, o jejich architektuře a politickém či kulturním významu; obrazový materiál, který je sice výstižný, často i nový, dosud málo v literatuře viděný, nemůže sám uvedená vakua vyplnit. Ostatně i vlastní problémy etnogeneze Slovanů jsou na nepatrné ploše až příliš zjednodušeny a o existenci hlavních slovanských kmenů se posluchači nemají možnost informovat vůbec (patrně je tato věc ponechána pro výuku vlastní historie), což ve srovnání např. s poměrně obsírným pojednáním o germánských kmenech (str. 109) nepovažuji za šťastné.

Všechny uvedené výhrady jsou důsledkem zásadního přístupu ke zpracované látce. Lze snášet doklady pro tu či onu koncepci, nemělo by se však podle mého přesvědčení obětovat domácí světového a konkrétní obecnému, když patrně nelze získat obojí.

Přirozeně by mohly být vznášeny i některé další připomínky na účet díla, které jinak nesporné kvality má. Např. sama použitá konvenční radiokarbonová chronologie najde jistě své zastánce, ale i odpůrce; pro celoevropský přehled bude ostatně vždy spojeno s mnoha problémy zvolit unifikovanou stupnici dat vzhledem ke stupňovitému opožďování vývoje směrem k severu. Také zvýšení dat jednotlivých stupňů bronzové doby (vždy o 100 let) oproti normám běžným v Podunají, je patrně problematicky ústepek chronologii severní části střední Evropy. Konzervativní podřizování archeologie jako pomocné disciplíny prehistorii snad má význam pro rozlišení různých fází práce s prameny, ale nikoli již význam nomenklaturní: chceme snad ještě dnes dělit výkonné pracovníky oboru na prehistoriky a archeology (konstatováni na str. 10, že prehistorikové jsou školením zároveň archeology), tj. žádat od jedněch, aby pracně získané pramenné materiály předávali druhým k historické syntéze?

S překvapením jsem četl dále kapitolu o historii oboru („Dějiny bádání“): Nemohu uvěřit, že s výjimkou J. Dobrovského nestála žádná jiná osobnost z řad českých a slovenských archeologů na úrovni srovnatelné např. s H. Hildebrandem, J. Lubbockem či S. Müllerem. Je-li zmíněn G. Kossinna, pak neměl být v žádném případě vynechán alespoň L. Niederle, o jehož existenci by se čtenář vůbec nedověděl, nebýt úvodního citátu v předmluvě. Vůbec je podivné, že o osobnostech české, slovenské a slovanské národnosti vůbec se v textu většinou mlčí. Přitom přinos naší archeologie evropské vědě, v ohledu nejen faktografickém, není tak zanedbatelný, jak by z textu mohlo plynout; v zahraničí jsem alespoň slyšel mnohdy vysoce pozitivní hodnocení československé archeologie, a nešlo vždy jen o zdvořilostní projev ze strany hostitelů. Výběr českých, méně již slovenských archeologů v knize je navíc zkomplikován uvedením autorů převzatých textových obrázků, jejichž jména se automaticky ocitla v závěrečném rejstříku. Může vzniknout dojem, že 13 uvedených českých jmen představuje určitou reprezentaci oboru; tento dojem by byl samozřejmě mylný: mechanismus výběru ilustrací tu sehrál roli neobjektivního selektora, který může mít u mladé generace značné matoucí dopad. Stejně tak je tomu s výběrem autorů z dalších zemí Evropy.

K výběru literatury v závěru práce lze opět zaujmout různý postoj; i když si většina zasvěcených čtenářů jistě uvědomí problematičnost výběru a pod zorným úhlem potřeby uvést jen nejpréhlednější díla bude tolerovat prezentaci těch či oněch a absenci jiných děl, nelze se ubránit myšlence, že práce uváděné jako pramen případného dalšího zájmového studia jsou spíše ukázkou bibliografické brilance nežli reálnou a přístupnou studnicí poučení (kdo ze zájemců mimo specializované odborníky má možnost opatřit si většinu zahraničních citovaných děl?). Jsou tu navíc uváděny práce naprosto nesouměřitelné (velké edice, např. Die Anfänge des Neolithikums..., nebo Prähistorische Bronzefunde — poměrně krátké časopisecké studie) a další, které mají hodnotu jen pomyslnou (co si posluchač archeologie např. představí pod pojmem analytická archeografie?), zatímco jiné — a opět často z pera domácích autorů (jen namátkou: J. Jelínek, Velký obrazový atlas pravěkého člověka, Praha 1977; J. Dekan, Velká Morava. Doba a umění, Bratislava 1976; Z. Váňa, Objevy ve světě dávných Slovanů, Praha 1977) — tu chybějí.

Vzdor několika odlišným názorům na koncepci díla a desiderii či výhradám vůči použitému pramennému materiálu považují Nástin evropského pravěku za práci velmi prospěšnou a úspěšnou. Svoji roli ve výchově studentů jistě bude plnit dobře, zejména dostane-li se posluchačům v přednáškách ještě doplnění informací o dějinách pravěku ČSSR.

Vladimír Podborský

Dobrochna Jankowska: *Kultura pucharów lejkowatych na Pomorzu Środkowym. Grupa lupawska*. Uniwersytet Im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, seria archeologia Nr 17, Poznań 1980, 186 stran, 22 obrázků a 24 tabulek v textu, 4 tabulky za textem a německé resumé.

Monografie D. Jankowské je rozvržena do tří větších kapitol, v nichž se autorka pokouší o charakteristiku lupavské skupiny kultury nálevkovitých pohárů v rámci existence této kultury na Pomohí.

V první kapitole se autorka podrobně zabývá charakteristikou kultury nálevkovitých pohárů v oblasti severozápadní a severovýchodní Evropy. Stručně nastiňuje dějiny bádání v této oblasti a poukazuje na základní práce týkající se této problematiky. Druhá část kapitoly je věnována osídlení skupiny severní a východní kultury nálevkovitých pohárů, která má poměrně málo známých sídlišť. Tento stav pak ztěžuje rekonstrukci procesu osídlení nositelů kultury nálevkovitých pohárů na těchto územích. Na základě archeologických výzkumů jednotlivých sídlišť na celém území severní skupiny dochází D. Jankowska k těmto názorům: V zásadě se budovala sídliště sezónní a stálá, vlastní struktura sídlišť byla buď řadová, dvoufádová, anebo se domy stavěly kolem volného prostranství. Na základě výzkumů sídlišť se dá říci, že v jednotlivých osadách sídlilo na 300 osob v 50 domech. Autorka si dále všíká členění domu a též